

ІГОР ҐЕРЕТА - ДУХОВНИЙ БУНТАР І ПРОРОК ТЕРНОПІЛЛЯ

Мета та завдання роботи: вивчити біографію Ігоря Ґерети як політика та науковця, поглибити знання про вченого.

Актуальність дослідження. Тернополяни та гості міста не мають глибоких знань стосовно історика та політичного діяча Ігоря Ґерети. Тому актуальним вважаємо донести до зацікавлених осіб важливість внеску краєзнавця у розвиток культури та археології України.

Історію творять люди. Так можна сказати про кожного археолога, краєзнавця, історика. Так можна сказати і про будь-якого з нас, бо своїми буднями ми причетні до творення історії. У нас на Тернопільщині, та і в місті є, були і будуть люди, про яких через місяць, рік, десятиліття, а то і сотню років будуть говорити, або не будуть. Все залежить від внеску цієї людини в історію. Це дослідження присвячене вченому, про якого ще років 30-40 років тому знали лише в окремих вузьких колах, а сьогодні знають і чують ті, хто проходить вулицею Валовою нашого міста – Ігорю Ґереті.

Постать Ігора Ґерети – це постать великого чарівника в Тернопільській області, який в другій половині ХХ століття своїми позитивними флюїдами збирав навколо себе цілі середовища істориків, культурологів, політиків. Працював у Тернопільському краєзнавчому музеї, займався археологічною діяльністю, писав книги, вів активну громадську роботу, створив Інститут національного відродження України, був співавтором експозиції етнографічно-меморіального музею Володимира Гнатюка в селі Велесневі Монастириського району, та причетний до заснування низки інших музеїв області. Уже тепер, коли його немає з нами, ще більше розуміється той факт, що для України і Тернопілля він був знаковою постаттю протягом останніх п'ятдесяти років. Історик багато знав і володів величезною кількістю пізнавальної інформації, якою радо ділився, він був практикуючим Християнином [1, с. 79]. Але з чого все розпочалось?

25 вересня 1938 р. у селі Скоморохи, нині Тернопільського району, у сім'ї сільського священника народився син Ігор - Ігор Петрович Ґерета. У 1942 р. родина перебралася до села Велика Березовиця. Тут 1955 р. Ігор закінчив середню школу, а у 1962 р. отримав диплом про закінчення Чернівецького державного університету (історичний факультет). У 1959-1960 роках навколо синів отця Ґерети почала групуватися національно-свідома молодь, в основному учні музичного училища ім. Соломії Крушельницької, а також колишні ув'язнені і репресовані. Цими людьми було створено своєрідний гурток, який здійснював роботу з агітації, розповсюдження національно-визвольних ідей, читання заборонених праць, які поширювали в рукописах самвидаву, небажаних для влади поезій. Гурток проіснував до 1965 року і у зв'язку з арештом Ігоря та Олега Ґеретів і затримання багатьох інших припинив існування. В 1966 р.

Ігоря Герету засуджено умовно на п'ять років та півроку він таки відсидів у «камері-одиначці». Фактично аж до розпаду Радянського Союзу Герета перебував під наглядом органів держбезпеки, які звинувачували його в антирадянській націоналістичній пропаганді та агітації. Але, незважаючи на постійні переслідування та утиски, він продовжував займатися науковою й громадською роботою. Участь в українському дисидентському русі протягом 1960-х рр. позбавила Ігоря можливості здобути науково-творчу кар'єру.

У 1965-1970 рр. центром культурного життя тернопільської інтелігенції став Краєзнавчий музей. Особливо пошквалилося національно-культурне життя молоді після відкриття у 1978 році Картинної галереї. При галереї Герета організує мистецький клуб «Золотий вересень» [2, с. 84]. Серед учасників зустрічей було багато патріотів, зокрема учасники національно-визвольних змагань ОУН-УПА. Не випадково кадебісти назвали цей клуб «бандерівським». Пропагуючи національну культуру, клуб давав широкі знання з історії світової культури та мистецтва, національної історії, згуртував національно свідому інтелігенцію. Тому, незважаючи на всілякі хитрощі і дипломатію, клуб все ж таки заборонили і впродовж 1983 року він не працював. Але у 80-их роках треба було вирішити одне з головних питань української культури – питання національної ідентифікації. Тоді з'явилася тернопільська богема. Вона під опікою Ігоря Герети народжувалася у художніх майстернях Дмитра Стецька, Ярослава Новака, Богдана Ткачика, Михайла Лисака, Ігоря Дуди. Ламався канон, здійснювалося естетичне виховання молодшого покоління, бо більшість учасників вечорів та різних заходів приходило дітьми. На вечорах тернопільської богемки обговорювали нові книги. Кожен вечір закінчувався піснею, козацькою піснею, заробітчанською, рекрутською, історичною, різдвяною, купальською, нашою народною. В 1990 році Ігор Герета в будинку колишнього проектного інституту заснував Інститут національного відродження. Відтак у ньому збирались активні громадські діячі та історики, які готували матеріали для агітаційних листівок, випускали невеликі книги з історії України, а також питань економіки, духовності і культури, проводили наукові конференції [2, с. 85].

Займаючи посаду наукового працівника Тернопільського обласного краєзнавчого музею, Ігор Герета став засновником декількох музеїв області і автором численних експозицій. До числа музеїв, які заснував науковець сьогодні відносимо: музей оперної співачки Соломії Крушельницької у селі Біла Тернопільського району (1963), музей українського режисера Леся Курбаса у селі Старий Скалат Підволочиського району (1987), музей-садибу Патріарха Йосифа у селі Заздрість Тербовлянського району, картинну галерею (1978), історико-меморіальний музей політв'язнів (1997);

Також Герету знали як відомого археолога, що розкопав 20 пам'яток старожитностей України і відкрив понад 100 артефактів археології, зокрема могильник черняхівської культури III-IV ст. у с. Чернелів-Руський Тернопільського району та кам'яну гробницю (III тис. до н. е.), яку музеєфікували (с. Лучка, Тернопільського р-ну), розкопано гробницю культури, що

належить до кулястих амфор (III тис. до н. е.) в с. Ворвулинці Заліщицького району, згодом ще дві гробниці цієї ж культури в селах Товстолуг та Лошків [3, с. 17]. Понад 120 розвідок та статей, що написані Ігорем Геретою, надруковані у енциклопедіях, збірниках та періодичних виданнях України і закордону. Він – співавтор 3-х академічних досліджень про археологічні пам'ятки. А також автор та видавець більше як 30 книжок Інституту національного відродження України.

1988–1991 рр. у житті Ігоря Герета це вир політичної діяльності. Він був одним із тих, хто боровся за українське національне відродження. Ігор був не лише членом Великої Ради Народного Руху України, а й став його співзасновником у Тернополі (1989). Також був кандидатом у депутати до Верховної Ради України (1994, 1998 р.) та депутатом Тернопільської обласної ради (1 – 4 скликань). Політична діяльність Ігор Петрович призвела і до змін у освітній сфері міста. Він став ініціатором заснування художньої премії ім. М. Бойчука. У 1992 р. за його сприяння було відкрито кафедру української культури в Тернопільській вищій духовній семінарії. А у 1993 засновано стипендії ім. В. Барвінського для студентів-музикантів та стипендії М. Литвина для студентів-бандуристів. Також Ігор Петрович причетний до відкриття обласної експериментальної школи мистецтв у Тернополі у 1994 р. та організації Тернопільського осередку Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у 1996 р..

Чимало справ і задумів не вдалося здійснити. 5 червня 2002 року перестало битися серце Ігора Герети. Йому було призначено Президентську стипендію, яку він так і не отримав. На жаль, залишилася незавершеною монографія «Мистецтво черняхівських племен», створення Першого археологічного парку-музею на могильнику у Чернелові-Руському, створення Академії мистецтв у Тернополі [3, с. 17].

Про унікальність особистості Герети часто говорять побратими й учні Ігоря Петровича. Він був знайомий із різними особистостями і не просто був знайомий, а й мав на них своєрідний вплив [4, с. 12]. Так, наприклад, заслужений художник України Ярослав Омелян не одноразово у своїх інтерв'ю повторював, що саме Ігор Герета спонукав його писати національну історію в художніх мініатюрах – писати так звані екслібриси (книжкові знаки) [5, с. 4]. «Він вмів працювати, але і вмів організовувати дозвілля і відпочивати. Він розумів, що творчість – це вихід за межі усталеного і звичного, стандартного і стереотипного» - Олександр Астафев. «Не було таких Різдвяних свят, щоб ми не відвідали з свої вертепом Березовиці. Сценарій писав Ігор. Ролі виконували ми, дорослі, і наші діти. Аж не віриться, що все це відбувалось у ті безбожні комуняцькі часи» - Богдан Ткачик [1, с. 81]. «Це був великий інтелектуал. Пан Герета дуже багато знав, про нього казали «ходяча енциклопедія». Офіційних дисертацій він не писав, але з повним правом його можна назвати доктором наук за трьома напрямками: історичним, археологічним та мистецтвознавства. Деякі його монографії, розвідки, дослідження гідні дисертації» – Омелян Петрига [2, с. 85]. «Завдяки батькові, ми з

братом знали шкільний курс історії таким, яким він був насправді. Ми знали, хто такий Іван Мазепа, роль Богдана Хмельницького у визвольній війні, також знали і про УПА» - говорить Ярина Герета. Студенти Ігоря Петровича ділились такими спогадами: «Гордий з того, що доля подарувала мені можливість знати Ігоря Герету. Він був справжнім учителем, який передавав нам не тільки знання, а й життєву мудрість, засіював зерна справжнього патріотизму та любові до України. Студенти його любили і завжди гуртувалися довкола нього. Це була чесна, самовіддана та принципова людина». «Ігор Герета – це глиба філософії життя. Людина, котра творила і жила «своєю» Україною. Людина, котра народилася у сім'ї священника і християнські цінності унікально поєднувала із своєю політичною позицією, через що став жертвою тоталітарного режиму, який намагався знищити його волю» - Степан Барна. Всі ці спогади свідчать, що Ігор Герета міг згуртувати національні патріотичні сили, спрямовувати їх діяльність у русло служіння громаді.

Ігор Герета вмів гуртувати довкола себе талановитих людей, підтримувати їх, надихати на нові звершення. На жаль, нині у нас немає такої особистості, хто б умів так, як він. Ігор зовсім не вмів заздрити людям, він щиро їх любив та усім бажав добра. Мабуть це вдавалося йому завдяки рідкісному дару [4, с. 12]. Він людина-велет, українець із власним, відмінним від інших, баченням України, яка має берегти пам'ять про своїх видатних синів і дочок, героїв, дбати про національне виховання молоді. Непросте життя, активна політична та громадська діяльність, професійні набутки та літературні уподобання, виняткова мужність, відданість, патріотизм, доброзичливість, благородність, словом усе те, що набагато переважає сили і можливості пересічної людини і виступає як бажане, рухали по життю Ігорем Геретою. Хочеться сподіватись, що мистецькі організації, друзі, всі, хто знав Ігора Герету, подбають про те, аби його творча спадщина, багатюща колекція творів була збережена для українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атлант на ім'я Герета [Текст] / Б. Ткачик // Літературний Тернопіль. 2012. № 3. с. 79-83
2. Велет сили і духу [Текст] / О. Петрига // Літературний Тернопіль. 2012. - № 3. с. 83-85
3. Ігор Герета був своєрідним символом Тернополя [Текст]:[спогади дочки науковця, літератора, краєзнавця, громадського-політ. діяча] / [записала] Л. Гадомська // Місто. 2008. с. 17
4. Тернопільській інтелігенції бракує такої людини, як Ігор Герета [Текст]:[вечір «Духовний бунтар і пророк Тернопілля в Тернопільській Українській гімназії»] /В. Баворівський // Свобода. 2018. № 88 (7 листопада), с. 12: фот. кол.
5. Ярослав Омелян: «Писати національну історію в художніх мініатюрах мене спонукав легендарний Ігор Герета» [Текст]: [про ювіл. вист. робіт, про життя і творчість: розмову з художником / вів] Т. Богданюк // Свобода. 2015. №75 (2 жовт.). с. 4

*Потішина Ірина
Науковий керівник – доц. Морська Наталія*

ЙОЗЕФ ПЕРЛЬ – ЄВРЕЙСЬКИЙ ПРОСВІТИТЕЛЬ З ТЕРНОПОЛЯ

Україна народжує геніїв, але «відпускає» їх в чужі країни, де вони відкривають та розширюють наукові, літературні та інші горизонти. Значна кількість діячів нашої держави